

Amerika'dan Japonya'ya Modern Dünyada Yaşlı Olmak: “Harry and Tonto” ve “Tokyo Story” Filmlerinin Psikoloji Bağlamında İncelenmesi

Baştuğ, Gülbahar¹; Albayrak, Ömer Faruk²; Gojasoy, Aynur²; İftirak, Zehra²; Müftüoğlu, Lamia²; Saray, Gizem²

(1) Ankara Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil Yardım Programı, Ankara, Türkiye.

(2) Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye.

Sorumlu yazar: Baştuğ, Gülbahar, bbastug@medicine.ankara.edu.tr

Makale Gönderim: 26 Aralık 2021; Makale Kabul 13 Nisan 2022; Makale Yayın 22 Nisan 2022

ÖZ

Bireyci ve toplulukçu kültür ayrımı toplulukları ayırıştırma noktasında sosyal bilimlerde en fazla kullanılan kavramların başında gelmektedir. Bireyci topluluklar bireysel hayatın ön plana çıktığı kültürel inşayı ifade ederken, toplulukçu kültürlerde aktif sosyal normlar dikkat çeker. Topluları anlamak için bireyci-toplulukçu kültür ayrımı alanyazında desteklenmesine karşılık, araştırmacılar tarafından bu ayırıştırmanın toplumsal dinamikleri anlama açısından yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda da modernleşme kavramının bireycilik ve toplulukçuluk ayrımını anlamada önemli olduğu öne sürülmüştür. Bugün hızla değişen ve gelişen dünyamızda modernleşmenin etkileriyle her alanda karşılaşmak mümkündür. Modernleşme kuramının öne sürdüğü sosyoekonomik gelişmelerle birlikte normatif toplulukçuluğun yerini istisnasız bir biçimde normatif bireyciliğe bırakacağı kabulüne karşın, Kağıtçıbaşı'nın önerdiği modelin bu kabule bir itiraz niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu noktada Kağıtçıbaşı'nın ortaya koyduğu normatif ve ilişkisel bireycilik-toplulukçuluk ayırıştırması, kültürel farklılıkları ve benzerlikleri anlamak açısından çok daha etkili bir ayırım olmuştur. Bu ayrımla birlikte kültürel ayırıştırma hem bireyci

hem de toplumsal olmak üzere iki farklı düzeyde anlaşılmıştır. Bireyin benlik oluşumu ve gelişimi de böylelikle çok daha anlaşılır kılınmıştır. Bu makale kapsamında Amerikan kültürünü yansıtan “Harry and Tonto” ve Japon kültürünü yansıtan “Tokyo Story” filmleri alanyazındaki bireycilik-toplulukçuluk ayırıştırmasından faydalanılarak yorumlanmıştır. Ele alınan filmler bireyci-toplulukçu kültür ayrımından ziyade özerk-ilişkisel benlik modelini destekler niteliktedir. Bu iki filmi kültürel benzerlikler ve farklılıklar bağlamında, Kağıtçıbaşı'nın normatif ve ilişkisel bireycilik-toplulukçuluk sınıflandırması ile Özerk-İlişkisel Benlik Modeli üzerinden ve bazı geriatrik psikoloji kuramları çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Filmlerdeki karakterlerin psikolojik analizleri hem benlikleri hem de içinde buldukları zamansal ve mekânsal bağamları ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Her iki filmin de başrolünde yaşlı karakterlerin yer alması dolayısıyla, filmlerin karşılaştırması yapılırken geriatrik psikoloji kuramlarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özerk-İlişkisel Benlik, Bireycilik, Toplulukçuluk, Psikoloji, Filmler, Yaşlanma

Being Old in the Modern World from America to Japan: An Analysis of “Harry and Tonto” and “Tokyo Story” Films in the Context of Psychology

ABSTRACT

The distinction between individualistic and collectivist cultures is one of the most used concepts in social sciences at the point of separating communities. While individualistic communities express the cultural construction in which individual life comes to the fore, active social norms draw attention in collectivist cultures. Although the individualist-collectivist culture distinction is supported in the literature in order to understand societies, it has been stated by the researchers that this distinction is insufficient in terms of understanding social dynamics. In this context, it has been argued that the concept of modernization is important in understanding the distinction between individualism and collectivism. At this point, the distinction between normative and relational individualism and collectivism put forward by Kağıtçıbaşı has been a much more effective distinction in terms of finding cultural differences and similarities. With this distinction, cultural distinctions have been understood at two different levels, both individualistic and social. The self-formation and development of the individual is thus made much more understandable. Within the scope of this article, “Harry and Tonto” reflecting American culture and “Tokyo Story” reflecting Japanese culture, It has been interpreted by making use of the individualism-collectivism distinction in the literature. The films discussed support the autonomous-relational self-model. In this context, it is aimed to examine these two films in the context of cultural similarities and differences, through Kağıtçıbaşı's normative and relational individualism-collectivism classification, Autonomous-Relational Self-Model and some geriatric psychology theories. The

psychological analyses of the characters in the films have been tried to be understood both in terms of their selves and their temporal and spatial contexts. Due to the fact that elderly characters take the lead in both films, geriatric psychology theories are also included while comparing the films.

Keywords: Autonomous-Related Self, Individualism, Collectivism, Psychology, Films, Aging.

1. Giriş

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları kültürel ayrıştırmaları benzerlikler ve farklılıklar ekseninde yapmak için kullanılan kavramlardır. Toplulukçuluk grup ve sosyal işbirliğini vurgularken, bireycilik özerklik, bağımsızlık, kendi kendine yeterlilik ve benzersizlik gibi kavramları vurgulamaktadır [1]. Bu kavramları literatüre kazandıran ilk araştırmacılardan olan Hofstede'nin bireycilik ve toplulukçuluk tanımına göre bireycilik kişilerarası bağların zayıf olduğu kültürler için kullanılırken toplulukçuluk, doğumdan itibaren güçlü kişilerarası bağların olduğu ve bu bağların hayat boyu sürdürüldüğü kültürler için kullanılmaktadır [2]. Hem Cherry'nin hem de Hofstede'nin tanımlarından da görülebileceği üzere bireycilik-toplulukçuluk bireyin içinde bulunduğu toplumla bireysel ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Ancak bu kavramların öznel ilişkiler üzerinden tanımlanmasını yetersiz bulan başka araştırmacılar bu kavramlar üzerine tartışmalar yürütmüş ve bireycilik-toplulukçuluk sınıflandırmasının kültürel çalışmalarda toplumları anlama

açısından yetersiz olduğunu vurgulayarak buna alternatif kavramlar getirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Hofstede'nin birey temelli tanımının ardından Triandis, McCusker ve Hui bireyci-toplulukçu kültür ayrımını daha çok modernleşmeci yaklaşımların toplumsal değişimleri evrimsel bir ilerleme olarak gören bakış açısına dayandırmışlar, başka bir ifadeyle toplumsal düzenlenişi anlama noktasında Hofstede gibi araştırmacıların aksine küresel bir kültür etkisini göz önünde bulundurmushlardır [3].

Çoğunlukla bireyciliğin baskın olduğu Avrupa kültürlerinde bağımsız benlik modeli yaygın olarak görülürken; Asya, Afrika ve Güney Amerika'ya özgü kültürlerden gelen kişilerde karşılıklı bağımlı olarak adlandırılan benlik biçimi görülmektedir [4]. Bireyci Batı ve Amerikan kültüründe kendi kendine yeten bireyler övülmekte ve mevcut düzene karşı gelenler kahraman olarak algılanmaktadır. Bunun aksine Hindistan, Malezya ve Japonya gibi kültürlerden gelen bireyler Amerikalılara ve İngilizlere kıyasla kendilerini daha fazla grup kimliğiyle tanımlama eğilimindedirler [5, 6]. Bireyci ve toplulukçu kültür ayrımı sözcük seçiminde de kendini belli etmektedir. Örneğin, toplulukçu ülkelerde yaşayan insanların kendi dillerinde "ben" sözcüğünü daha az kullandıkları bilinmektedir [7,8].

Erken dönem kültür araştırmacılarının aksine, Kağıtçıbaşı iki tür bireycilik ve toplulukçuluk önermiştir: Normatif bireycilik-toplulukçuluk ve ilişkisel bireycilik-toplulukçuluk. Normatif birey-

cilik-toplulukçuluk kişinin içinde olduğu toplum kurallarına, adetlerine ve normlarına boyun eğip eğmeme düzeyini, bir başka deyişle bireyin toplumsal olanla ilişkisini temsil ederken; ilişkisel bireycilik-toplulukçuluk bireyin kişilerarası ilişkisine odaklanmaktadır. Bu noktada Kağıtçıbaşı kendisinden önceki sınıflandır-malardan farklı olarak normatif bireycilik-toplulukçuluk ile özerklik-dışa bağımlılık (etkinlik) düzeyinin birbiri ile paralel düşünülebileceğini, bunun yanı sıra ilişkisel bireycilik-toplulukçulukla da ayrımsızlık-ilişkisel (kişilerarası mesafe) boyutu arasında eşdeğer-liğin olacağını savunmaktadır [9].

Kağıtçıbaşı'nın bu yeni sınıflandırmasıyla birlikte kültür çalışmalarının bambaşka bir boyut kazandığını söylemek mümkündür. Bu sınıflandırmalar sayesinde Kağıtçıbaşı bir bireyin aynı zamanda hem özerk hem de diğerleri ile ilişkilerinde çok ilişkili olabileceğini öne sürmektedir. Oysaki daha önceki dar kapsamlı kültür sınıflandırmaları özerklik ve ilişkililiği (bağıntılılığı) birbirinin zıttı olarak görmekteydi [9]. Öte yandan, erken dönem çalışmaları, modernleşmeci yaklaşımlardan hareketle, evrenselci bir perspektifi yansıtması dolayısıyla, kültürlerin evrimci-erekselliğe dayalı bir bakış açısıyla değiştiğini vurgulamakta ve varılacak zorunlu noktanın bireycilik ya da modernleşme boyunca ilerleme olduğunu sezdirmektedir [10]. Bu görüşün aksine Kağıtçıbaşı normatif bireycilik-toplulukçuluğun modernleşme/gelenekçilik ikilisiyle karıştırıldığını ileri sürmektedir.

Modernleşme kuramına göre, sosyoekonomik gelişmeyle birlikte sosyal normlar ve görenekler değişmekte ve normatif toplulukçuluk yaşam biçimi yerini “istisnasız” olarak normatif bireyciliğe bırakmaktadır[11]. Bu durumda, toplumdaki sosyoekonomik düzeyin artmasıyla birlikte yaşlıların maddi açıdan çocuklarından bağımsız hale gelmesi ve böylece ailedeki hiyerarşik rollerin güçsüzleşmesi beklenen bir sonuçtur. Aile hiyerarşisinin azalması normatif toplulukçuluğun azalması demektir. Kağıtçıbaşı bu örneğinde şuna dikkat çekmektedir: Maddi bağımlılığın azalması ya da hiyerarşinin bozulması meydana gelmiş olsa da, duygusal bağlılık bundan bağımsız olarak varlığını sürdürmeye devam edebilir. Modernleşme kuramının öngöremediği şey de budur. Aynı örnek üzerinden gidilirse, modernleşme kuramı tümünden bir bireyselleşme olacağını iddia ederken; Kağıtçıbaşı normatif ve ilişkisel olmak üzere ayrıştırdığı iki tür bireysellik ve toplulukçulukla beraber modernleşme etkisinin her zaman tek bir çizgi halinde ilerlemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre ilişkililik bireyin özerk olması durumunda da mümkündür. Bu durumda topluluklar tek başına ne bireyci ne de toplulukçudur. Değişen şey yalnızca bireylerin benlik gelişimi süresince bireysel ya da grup normlarına göre hareket ettikleri alanlardır. Örneğin, Türk kültüründe aileler çocuklarının ekonomik bağımsızlığını kazanmasını desteklemekte, böylece ailedeki hiyerarşi azalmaktadır. Ancak bu durum modernleşme kuramının öngördüğü gibi duygusal ayrışmaya yol açmamaktadır. Aileler çocuklarının

kendileriyle duygusal bağlarını sürdürmesini istemektedir. Çünkü hem ilişkililik hem de özerklik temel insan ihtiyacıdır. Bu durum, Kağıtçıbaşı'nın bir alternatif olarak öne sürdüğü özerk-ilişkisel benlik yapısıdır [11].

Bu açıdan mevcut yazıda kültürel benzerliklerin ve farklılıkların Kağıtçıbaşı'nın normatif ve ilişkisel bireycilik-toplulukçuluk sınıflandırması ve bu doğrultuda Özerk-İlişkisel Benlik Kuramı üzerinden “Harry and Tonto” ve “Tokyo Story” filmlerinin anlatılması amaçlanmıştır. Filmler kasti (kararsal) örnekleme tekniğine uygun olarak seçilmiştir. Kasti (kararsal) örnekleme göre örnekleme oluşturan elemanlar, araştırmacının araştırma problemine cevap bula-cağına inandığı örneklerden oluşur [12]. Bu doğrultuda mevcut yazıda analiz edilecek filmler seçilirken, yazının karşılaştırmalı analiz yapma amacına uygun olacak biçimde seçim yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu incelemede Harry and Tonto” ve “Tokyo Story” filmlerinin seçilmesinin nedeni filmlerin geçtiği kültürdür. Çünkü kültür çalışmalarında tipik bireyci kültür olarak ele alınan Amerikan kültürü “Harry and Tonto” filminin geçtiği kültürken tipik toplulukçu kültür olarak ele alınan Japonya kültürüyse “Tokyo Story” filminin geçtiği kültürdür. Bu sayede analizin daha anlaşılır ve rahat yapılacağı düşünülmüştür. Diğer bir nedense Japonya ve Amerika için filmlerin çekildiği tarihler geçiş dönemleri olduğundan kültürel farklılıkların ve değişimin daha iyi görüleceği düşünülmüştür. Son olarak her iki

filmde de ana karakterlerin yaşlı olması Geriatrik Psikoloji açısından bizlere analiz yapma imkânı tanımıştır.

2. “Harry and Tonto” ve “Tokyo Story” Filmlerinin İçeriği ve Geriatrik Psikoloji Bağlamında Karakter Analizi

1974 yapımı Harry and Tonto filmi Amerika’da, kültürel karşıtlıkların baskın olduğu 1956-1974 yıllarının ruhunu yansıtan, içinde genç, orta ve yaşlı birçok karakterin dönemin şartlarından bağımsız olmayan hikayelerini barındıran ve epizodik anılardan oluşan bir yolculuk filmidir. Film özellikle Amerika’nın Vietnam Savaşı’na katılmasının ardından gelen karşıt kültür akımlarının etkisiyle; cinsellik, psikoaktif madde kullanımı, cinsiyet ve ırk gibi konularda özgürlük arayışının zirve yaptığı, gençlerin hippy yaşamına kaydığı, Amerika’nın ve tüm dünyanın artık daha da otomatlaştığı bir dönemin farklı kuşaklarını sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında filmdeki birçok karakterin dönemin içerdiği karşıtlıkları yansıttığı görülebilir. Başroldeki Harry karakteri ise modern dönem ve geropsikoloji kesişiminden bakıldığında kişilik gelişimi konusunda oldukça zengin bir kaynak teşkil etmektedir.

Filmdeki olay örgüsü Harry’nin yıllardır yaşadığı evden çıkmayı reddetmesi sonucu bizzat devlet eliyle çıkarılmasıyla başlar. Evinden çıkmamak için devlete karşı her türlü hukuksal yola başvuran Harry’nin henüz filmin en başında kedisi Tonto’ya anlattıkları, bizlere yaşlı bireyin modern dünyada yaşadığı zorlukları göstermektedir. Harry’ye göre eski dostluklar, mahalle yaşantısı ve

otomatlaşmamış arabalarıyla eskiler çok daha saygın ve değerlidir. Bu yakınmaları yaptığı sırada Harry’yi evinden çıkarmak üzere polisler gelir ve zorla evinden çıkarılır. Harry’nin asıl maceraları da özgürlüğüne dokunulduğu bu sırada başlar, o artık evsiz bir yaşlıdır. Filmin birçok sahnesinde Harry yalnızlığa daha çok vurgu yaparak kendisine ait, yalnız kalabileceği bir yerinin olmayışından yakınır. Çünkü içinde yaşadığı Amerikan kültürü bu duyguyu ona empoze etmektedir. Öte yandan film ilerledikçe evsiz ve yaşlı bir Harry’den ziyade artık çevresini keşfeden, yeni şeyler deneyen, maceralar yaşayıp arkadaşlar edinen bir Harry görülmeye başlanır. Harry bu yolculukları sırasında farklı kişilerle tanışarak kendi öz benliğini keşfeder. Kısacası hayatındaki değişikliklere rağmen Harry karakteri hayatına devam eder ve eski özelliklerini korur. Bu durum geriatrik psikolojinin Süreklilik Kuramı’nı akla getirmektedir. Süreklilik Kuramı’na [13] göre yaşlılar sağlıkta ve sosyal hayatta geniş çaplı değişimler yaşamasına rağmen aktivitelerinde ve sosyal ilişkilerinde tutarlılık gösterirler [14]. Demans gibi büyük rahatsızlıklar yaşamadığı müddetçe yaşlıların kişiliği değişmez ve büyük felaketler yaşamadıkça da yaşlılar yaşam boyu kaldıkları yerlerden ayrılmazlar [15]. Ayrıca yaşlının yaşam doyumu halihazırdaki yaşam biçimiyle geçmiş yaşam deneyimleri arasındaki tutarlılığa bağlıdır [16]. Film incelendiğinde tutarlılığın getirmiş olduğu doyum Harry’nin yaşamında görülmektedir.

Harry geriatrik psikoloji açısından incelendiğinde yaşlılıkla ilgili pek çok özelliği barındırmaktadır. Örneğin, yaşlı bireylerin zihinsel ve fiziksel olarak aktif olması durumunda yaşama daha çok bağlanacağını ve iyilik halinin artacağını varsayan [17] Aktivite Kuramı [18] Harry'nin yaşamını örnekler niteliktedir. Çünkü Harry yaptığı hatalara ya da yaşadığı trajik olaylara rağmen hayatın yaşamaya değer olduğu ideolojisiyle hareket eden biridir. Harry'nin bu pozitif tavrı film boyunca devam etmektedir. Aile içi ilişkilerinde çocuklarıyla olan iletişimde optimistik yanı ağır basmakta ve seyahati boyunca karşılaştığı insanlara bu tavrını yansıtmakta hatta onları bazen de etkilemektedir. Harry'nin optimistik yaklaşımı ve kendine güvenen bir tutum sergilemesi yol boyunca yaşadığı zorlukları atlatmasına yardımcı olan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Harry'nin fiziksel ağrılarında dahi olumlu kabullenim sergilemesi dikkat çeken bir başka noktadır.

Yaşlıların özsaygı düzeyleri incelendiğinde kendi hata ve sınırlılıklarını anlamaya daha istekli oldukları ve özsaygılarının genellikle düşük olduğu düşünülmektedir [19]. Harry'nin yaşlılıkta öngörülen özsaygı düzeyine zıt bir profil sergilediği görülebilir. Harry aslında yaşamındaki olumsuzluklara rağmen hala kendisiyle barışık, gelişime açık, niyet ve amaçları doğrultusunda hareket eden bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Harry'nin kendisine duyduğu öz saygı genç nesillerin benimseyebileceği bir hayat dersi olarak değerlendirilebilir.

Son olarak Harry'nin dikkat çeken bir diğer kişilik özelliği ise özerklidir. Özerklik kavramı özellikle bireyci kültürleri tanımlayan ifadelerden biridir [20]. Bu açıdan Harry karakterinin Batı toplumunda hayatını sürdüren bir yaşlı olarak film boyunca kendi istekleri doğrultusunda hareket ettiği göze çarpılmaktadır. Harry belki de Batı kültüründe yetişen çoğu kişi gibi özgürlüğüne düşkündür. Onun bu davranışı, kapitalist sistemin dayatmış olduğu değersizlik ve yalnızlık duygularıyla kendi düşüncelerini gittiği her durakta farklı biriyle paylaşarak üstesinden gelmeye çalışması olarak yorumlanabilir.

Yazı kapsamında ele alınan diğer bir film Tokyo Story'dir. Günümüzden 70 yıl önce Yasujiro Ozu'nun yönetmenliğinde çekilmiş 1953 yapımı Tokyo Story filminde yaşlı bir çiftin çocuklarını görmek amacıyla Tokyo'ya seyahatleri anlatılmaktadır. Filmin geçtiği dönem Amerikan işgalinin henüz bittiği ancak toparlanmak için modern teknolojinin ve koşulların tüm imkânlarının da öte yandan mevcut olduğu direnç yıllarıdır [20]. Filmde kapitalist ve ağır sanayi üretimine işaret eden birçok unsur göze çarpılmaktadır. Bunlar fabrika bacaları, toplu yaşam konutları, ev ve iş yerinin bir arada kullanıldığı mekanlar, demiryolları ve kara trenler olarak sayılabilir. Aynı zamanda savaş sonrası yaşamın izleri savaştan sonra dul kalan ya da iş sahasındaki açıktan dolayı iş yaşamına karışmış kadın karakterlerde de görüle-bilmektedir.

Filmde akmakta olan zaman ve uzamın içinde insanların gelip geçen birer nesneden farksız

olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Filmde Hirayama çifti ana karakterleri, çocukları ise yan karakterleri oluşturmaktadır. Hirayama çifti öğretmen olan en küçük kızlarıyla birlikte küçük bir yerleşim yerinde, kentten uzakta yaşamaktadır. Çiftin diğer çocukları evlenmiş, meslek sahibi olmuş ve Tokyo'ya yerleşmiştir. Yaşlı anne babasıyla birlikte yaşayan Kyoko onların ihtiyaçlarını gidermek ve onları memnun etmek için gayret göstermektedir.

Filmin geçtiği zaman diliminde Tokyo modernitenin etkileriyle yeni yeni tanışmakta olup bu durumun film boyunca kuşaklar arası iletişimi doğrudan etkilediği açıkça görülmektedir. Yaşlı çift ilişkilerinde toplulukçu bir kültürde yetişmiş olmanın getirisiyle aile bağlarına önem veren, çocukları ve torunlarıyla vakit geçirmek isteyen bir portre çizmektedir. Ancak çocuklarının durumu onlardan farklıdır. Günümüzün Japon kültüründe gördüğümüz Batılaşma eğiliminin ilk belirtileri çiftin çocuklarının hayatlarında görülmektedir. Çocukları şehir hayatının koşuşturmacası içinde evlerini geçindirip kendi çocuklarına vakit ayırmaya çalışmakta, ebeveynlerinden önce kendilerini gözetmektedir. Bu noktadan hareketle de çocukların daha bireyci bir anlayış içinde davrandıklarını söylemek mümkündür. Onların bu bireyci anlayışları anne babalarını karşılama, gezdirme gibi sorumluluklarından kaçınmalarında kendini göstermektedir. Filmde yalnızca yaşlı çiftin gelinleri Noriko ve öğretmen olan küçük kızları çifte bakım vermeyi kendi üstlerine

düşen bir vazife olarak görür. Bu anlamda özellikle gelin Noriko çiftin diğer çocuklarından çok farklıdır. Buna karşılık ailedeki hiyerarşik azalma sonucu normatif bireyciliğe işaret eden birçok unsur göze çarpsa da aile üyelerinin çoğu arasında zayıf da olsa duygusal bağlılık halen devam etmektedir.

Tıpkı "Harry and Tonto" filminde olduğu gibi Tokyo Story filminin ana karakterinin de yaşlı olmasından dolayı film geriatrik psikoloji açısından birçok noktaya dikkat çekmektedir. Babanın yaşananlara karşı kadercı yaklaşımı kendisini üzmemek için karşılaştığı olumsuz durumları kabul etmeye yatkın olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Aynı kadercı ve pasif tavır anne Tomi'de de gözlenmektedir. Anne Tomi Hirayama'da sıklıkla göze çarpan özellik çocuklarına zahmet vermeme ve onlara yük olmama isteğidir. Annenin çocuklarına yük olmamayı tekrarlayan bir biçimde dile getirmesi ve kusursuz olmayan mevcut koşulları kabullenici tutumu annenin yaşlının toplumdan geri çekilmesi yönünde yaygınlaşmış olan yanlış inancı aslında içten içe kabul ettiğinin bir belirtisi olarak ele alınabilir. Örneğin baba Hirayama yavaş hareket etmesiyle, anne Tomi Hirayama da unutkanlık gibi zihinsel belirtileriyle gerilemeler göstermektedir. Çift yaşamış oldukları bu gerilemelere ek olarak yalnızca köy evinde kızlarıyla birlikte kalmalarıyla da sosyal olarak bir geri çekilme davranışı sergilemektedir. Bu durum, orta yaş sonrasında bireyin rollerinden ve aktivitelerinden geri çekileceği varsayımı üzerine temellenen [17]

Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı'nı[22] destekler niteliktedir. Çünkü Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı'na göre birey tıpkı yaşlandıkça biyolojik gerilemeler yaşayacağı gibi toplumda oynadığı rollerde de gerilemeler yaşayacaktır [23]. Filmde yaşlının toplumdaki yeri ve toplumun yaşlıdan beklentileri açık bir şekilde görülmektedir. Çocukların beklentisi anne babalarının kendilerini işlerinden alıkoymamasıdır. Çocukların bu beklentisi toplumun genelinin yaşlıların toplumsal yaşamdan geri çekilmesi ve onları kendi yalnızlığına bırakılmasına bir örnek teşkil etmektedir. Filmde genel itibariyle yaşlılara bakış açısı olumsuzdur ve çocuklarının yaşlı çifte kendilerini bir "fazlalık" gibi hissettirdiği söylenebilir.

Hirayama çifti Tokyo'ya gittiklerinde uzun zamandır görmedikleri çocuklarının kendileriyle ilgileceğini, onlara şehri gezdireceklerini ve keyifli zaman geçireceklerini düşünmüşlerdir ama onlarla ilgilecek kimse yoktur. Bir mahalle doktoru olan oğulları sürekli çok çalıştığını bahane ederek onlara hiç zaman ayırmaz. Benzer şekilde kuaför olarak çalışan büyük kızları da anne babasını rahat ettirmek yerine, onları en az ikram ve en az konfor ile ağırlamaya çalışmakta, onların yüzünden düzeninin bozulduğunu düşünerek bir an önce gitmelerini istemektedir. Bu gerekçelerle kendilerini ziyarete gelen yaşlı anne babalarını onlara çok da uygun olmayan yorucu bir tesise tatile gönderirler. Bu açıdan çiftin çocuklarıyla ilişkilerinin güçlü olduğunu söylemek zordur. Birbirlerine yalnızca rahat edip etmedikleri, aç

olup olmadıkları gibi fiziksel ihtiyaçlarına dair sorular sorarlar. Bunun dışındaki ihtiyaçlar görmezden gelinir. Yaşlı çiftin torunlarıyla ilişkisi de yok denecek kadar azdır. Yaşlılarda yaşam doyumunu etkileyen faktörler arasında eş, yetişkin çocuklar ve torunlar, akrabalar, arkadaşlar ve komşular gibi geniş bir sosyal ağdan algılanan sosyal desteğin öneminin büyük olduğu bilinmektedir [24]. Bu noktada yaşlı çiftin sosyal ağları da film boyunca dikkat çeken bir unsurdur. Filmde Hirayama çiftinin görünürdeki sosyal ilişki ağında, birlikte yaşadıkları küçük kızları, komşuları olan bir kadın, çiftin uzaktaki diğer çocukları ve torunları ile bir gelinleri yer almaktadır. Ancak bu geniş sosyal ağa rağmen Hirayama çiftine gerçek anlamda destek veren iki kişi görünmektedir; bunlar birlikte yaşadıkları kızları ve ziyaretleri sırasında kendileriyle ilgilenerek vakit geçiren gelinleri Noriko'dur.

Buraya kadar anlatılanları özetlemek gerekirse; her iki film de yaşlılığa ve kültürlerin yaşlılık normlarına ait birçok unsuru barındırmanın yanı sıra filmlerin geçtiği kültürlerin arka planına dair de birçok önemli ipucu içermektedir. Bu açıdan yapılan film analizleri, hem kültürel ayrıştırmaların normatif-ilişkisel bireycilik ve toplulukçuluk ekseninde değerlendirilmesinin daha verimli olacağını hem de yaşlılığın kendine has ve biricik bir süreç olduğunu düşündürmüştür.

3. Tartışma ve Sonuç

Bu yazı kapsamında ele alınan "Tokyo Story" ve "Harry and Tonto" filmleri bizlere Doğu-Batı

perspektifiyle özdeşleşmiş olan bireyci-toplulukçu kültürler ayrımı açısından birçok yeni karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Her iki film de küresel dünyaya ait özgürlükçü bir dünyada başrollerinin yaşlılar olması açısından benzer sorunlara değinmektedir. Özellikle her iki filmde de kayıp, yolculuk, bilgelik temasına değinilmesinin yanı sıra olay örgülerinin geçtiği tarihlerin (Harry and Tonto, 1974; Tokyo Story, 1953) hem Amerika hem de Japonya için değişimin ve yeni dünya kültürüne uyumun had safhaya ulaştığı tarihler olması ortak bir noktadır. Bu ortak nokta bizlere yaşlıların değişim ve karmaşıklık yıllarında ne yaptıkları ya da neler yapacaklarına dair birçok öznel yaşantı sunmaktadır. Diğer yandan filmlerin arka planları da gerek olay örgüsüyle gerekse de yaşlı bireylerin değişen şartlara nasıl uyum sağladığını farklı biçimlerde göstermesiyle birbirinden ayrılmaktadır. Her iki filmde de karakterlerin art alanlarının kendi ülkelerinin kültüründen ve farklı tarihlerinden etkilenmiş olması muhtemeldir. Bu etkiler sonucu filmlerde göze çarpan birçok kültürel farklılık da vardır.

Farklılıkların çıkış noktası olarak kültür ilişkilerimizi nasıl anlamlandırdığımızı ve diğer insanlarla nasıl etkileşim kurduğumuzu açıklaması açısından önemli bir anahtar kavramdır. Yazının genelinde incelenmiş olan her iki filmde de kültürel arka planın etkileri hem olay örgülerinde hem de karakterlerin benlik yapılarında görülmektedir. Her iki filmde de klasik kültür ayrıştırmasına dair sınıflandırmaların çok

yüzeysel kaldığı dikkat çekmiş ve bunun yerine Kağıtçıbaşı'nın normatif ve ilişkisel bireycilik - toplulukçuluk ayrımının daha etkili bir çözümleme olacağı fark edilmiştir. Bu açıdan filmler incelendiğinde Harry and Tonto filminin olay örgüsü bireyci topluluk özelliklerini yansıtır. Ancak bunun aksine film boyunca modernlikle, eşitlikle, insan hakları ve özgürlüklerle bağdaşmış olan bireyci Amerika ile bağdaşmayan karakterler de görülür. Bu durum, bireyin özerk olmasıyla toplumun özerk olması arasında ciddi farklılıklar olduğu fikrini öne süren Özerk-İlişkisel Benlik Modeliyle tutarlıdır. Aynı şekilde Kağıtçıbaşı'nın özerk-ilişkisel benlik ve psikolojik/duygusal bağlı aile modeli [9], Tokyo Story'de genel anlamda toplulukçu kültürlerle atfedilmeyen birtakım özellikleri açıklamaya daha uygun görünmektedir. Tokyo Story'de yansıtılan Japon kültürünü bütünüyle toplulukçu olarak ele almak zor olsa da, Hirayama çiftinin çocuklarıyla iletişiminin ve beklentilerinin bu yönde olduğu ve bağımlı aile modelini desteklediği söylenebilir. Çiftin bu beklentisinden farklı olarak kuaför olan büyük kızı ve hekim olan oğlunun, yaşları ilerledikçe bağımlı aile modelinden uzaklaşıp kendi çekirdek ailelerine önem veren bir portre çizmeleri özerklik yaklaşımını benimsemeye daha yakın olduklarını göstermektedir.

Yazının ele almış olduğu filmlerin kültürel analizi sonucunda Kağıtçıbaşı'nın kültür ayrıştırmasına dair birçok varsayımı doğrulanmış olmasına karşın toplumların bireyci ya da toplulukçu şeklinde birtakım özelliklerini sadece filmler

üzerinde değerlendirmek tahmin edileceği üzere doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira Doğu ve Batı toplumlarının bu özelliklere sahip olduğuna dair tartışmalar alanyazında hala devam etmektedir. Bu yazıyla araştırmacılar tarafından varlığı kabul edilen kültürel sınıflandırmaların iki filmdeki yansımaları tartışılmıştır. Bu sayede kuramların somutlaştırılması sağlanarak öğrenciler için eğitsel bir içerik oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca Kağıtçıbaşı'nın normatif-ilişkisel benlik modelinin olayları nasıl açıkladığı örneklendirilmiştir. Son olarak yapılan çıkarımlar her ne kadar alanyazına dayandırılarak yapılmış olsa da incelenen nesnenin katılımcı değil de film oluyor oluşu büyük bir sınırlılıktır. Bu nedenle gelecek araştırmaların yazıda sunulan iç görüler ışığında geniş insan topluluklarını gözlemleyerek yapılması uygun olacaktır.

Kaynakça

- [1]. K. Cherry. "Individualistic Cultures and Behavior" VERYWELLMIND.com. <https://www-verywellmind.com/what-are-individualistic-cultures-2795273#citation-1> (accessed Aralık 11, 2020).
- [2]. G. Hofstede, Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, And Organizations Across Nations. Beverly Hills, CA, USA: SAGE Publications, 2003.
- [3]. H. C. Triandis, C. McCusker, and C. H. Hui, "Multimethod Probes Of Individualism And Collectivism," Journal of Personality and Social

Psychology, vol. 59, no. 5, pp. 1006-1020, Kasım 1990.

[4]. S. Kitayama and H. R. Markus, "Culture and self: Implications for internationalizing psychology" in The culture and psychology reader, N. R. Godlberger and J. B. Veroff, Eds., . New York, NY, USA: New York University Press, 1995.

[5]. C. Kanagawa, S. E. Cross and H. R. Markus, "'Who am I?' The cultural psychology of the conceptual self", Personality and Social Psychology Bulletin, vol. 27, pp. 90-123, 2001.

[6]. V. Ma and T. J. Schoeneman, "Individualism versus collectivism: A comparison of Kenyan and American self-concepts", Basic and Applied Social Psychology, vol. 19, no. 2, pp. 261-273, 1997.

[7]. E. S. Kashima and Y. Kashima, "Individualism, GNP, climate, and pronoun drop: Is individualism determined by affluence and climate, or does language use play a role?", Journal of Cross-Cultural Psychology, vol. 34, pp. 125-134, 2003.

[8]. E. S. Kashima and Y. Kashima, "Culture and language: the case of cultural dimensions and personal pronoun use", Journal of Cross-Cultural Psychology, vol, 29, pp. 461-486, 1998.

[9]. Ç. Kağıtçıbaşı, "Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez", Türk Psikoloji Dergisi, vol. 11, no. 37, pp. 36-43, 1996.

[10]. M. Göregenli, "Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması", Türk Psikoloji Dergisi, vol. 10, no. 35, pp. 1-14, 1995.

[11]. Ç. Kağıtçıbaşı, Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji. İstanbul, TR: Koç University Press, 2010.

[12]. Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. and Yıldırım, E., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, (5th ed.), pp. 132, Sakarya, TR: Sakarya Publishing, 2007.

[13]. R. C. Atchley, "A Continuity Theory Of Normal Aging," Gerontologist, vol. 29, no. 2, pp. 183-190, Nisan 1989.

[14]. R. C. Atchley, "Continuing Care Retirement Community" in The encyclopedia of aging: a comprehensive resource in gerontology and geriatrics, G. L. Maddox, Ed., New York, NY, USA: Springer, 2001, pp. 274-284.

[15]. N. R. Hooyman, K. Y. Kawamoto and H. A. Kiyak, "Aging Matters An Introduction to Social Gerontology", USA: Pearson Publication, 2015.

[16]. B. L. Neugarten, R. J. Havighurst and S. S. Tobin, "Personality and patterns of aging in middle age and aging" in Middle age and aging, B. L. Neugarten, Ed., Chicago, USA: University of Chicago Press, 1968.

[17]. J. J. F. Schroots, "Theories of Aging: Psychology" in Encyclopedia of gerontology: Age, aging, and the aged, J. E. Birren, Ed., San Diego, UK: Academic Press, 2007, pp. 611-620.

[18]. R. J. Havighurst, "Successful aging", The Gerontologist, vol. 1, pp. 1-13, 1961. <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>

[19]. G. Baştuğ, B. R. Çelik, F. B. Yılmaz, S. Bacaksız, E. Eyrikaya, S. Şahin and P. Karaca, "On Sekizlik Bir Delikanlı ve Seksenlik Bir Kadın: 'Harold And Maude' Filminin Klinik ve Geriatrik Psikoloji Perspektifinden Analizi", Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, vol. 19, no. 1, pp. 18-26, Aralık 2020.

[20]. B. Carducci, "Expressions of the Self in Individualistic vs. Collective Cultures: A Cross-Cultural-Perspective Teaching Module", Psychology Learning ve Teaching, vol. 11, no. 3, pp. 413-417, 2012.

[21]. R. Ebert. "Great Movies: Tokyo Story" ROGEREBERT.com. <https://www.rogerebert.com/reviews/great-movie-tokyo-story-1953> (accessed Kasım 9, 2003).

[22]. E. Cumming and W. E. Henry, Growing Old, The Process Of Disengagement. New York:, NY, USA: Basic Books, 1961.

[23]. X. Zhang and H. Lin, "Disengagement Theory" in Encyclopedia of Gerontology and Population Aging, D. Gu and M. Dupre, Eds., pp. 645-650, CH: Springer, 2019.

[24]. H. Bacanlı and Ş. Işık, Eds. Yetişkinlik ve Yaşlılık: Gelişimi ve Psikolojisi. Ankara, TR: Pegem Akademi Publishing, 2019

